

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

ISSN 1211-0442

1/2012

University of Economics
Prague

Filosofie a ekonomie K dílu Karla Engliše

Barbora Novotná Březovská

Abstract

The contribution focuses on the personality of Karel Engliš, which was and still is important for many reasons. One of them is the formulation of its original epistemic theory - the teleological understanding of reality. This concept turns out him in perhaps unusual light to be a philosopher. The contributions shows the readers the works and with those thoughts that confirm philosophical erudition of Karel Engliš, and offers an interesting combination of economics and philosophy.

Osobnost Karla Engliše je významná především z hlediska formulace jeho originální noetiky – teleologického poznávání skutečnosti.¹ Teleologie se stává Englišovi specifickým nástrojem k uchopování skutečnosti, a to v reakci na disproporci mezi praktickou aplikací poznatků přírodních věd a věd společenských. Englišovo řešení takové konstatované disproporce mělo základ v poznatku, že zatímco pro přírodní vědy je vyhovující poznávací metodou kausální přístup (každý jev či skutečnost je účinkem nějaké příčiny nebo příčinou nějakého jiného jevu, tzn. účinku), pro politickou ekonomii jako společenskou vědu je taková metoda nedostačující, protože nemůže vést k pochopení základních ekonomických souvislostí. Engliš ve své noetické koncepci zohlednil velmi zásadní moment, a tím zajistil výjimečnost svého teoretického názoru – člověk není pouze objektem poznání (jak se jím zabývá ekonomie), ale především subjektem, jež poznává. Noetické východisko, resp. úvahy nad charakterem východiska našeho poznání jsou nezbytné a žádoucí. Stane-li se noetika² ná-pomocnou filosofickou disciplínou vědy, která se zabývá lidským jednáním ve světě omezených statků a neomezených potřeb (tedy ekonomie), může se tato spolupráce stát nadmíru plodnou. Praktický důsledek, konkrétní výsledky, a obecně proměnu paradigmatu ekonomie jako společenské vědy v prisma teleologie, tento příspěvek však neposuzuje. Pro nás je zajímavá úvaha nad spojením Karla Engliša a filosofie. Tento příspěvek se tedy, na základě srovnání několika převážně česky publikovaných pramenů, zabývá oprávněností onoho přídomek, a obecně Englišovým poměrem k filosofii a filosofům.³

Sám Engliš je díky svému právnickému vzdělání obeznámen s klasickými filosofickými texty, zná význam filosofických termínů a dovedně jich používá. I přes nejednoznačnost jeho filosofické posice, má filosofickou ambici hned několik jeho prací. Uvedme například článek *Ekonomie a filosofie*⁴, dále článek *Horror finalitatis*⁵

¹ Englišův noetický přístup, jeho odkaz a stopy byly vícekrát odborně posuzovány a zpracovány (viz. odkazy v literatuře). Tento příspěvek by mohl být chápán jako opakování některých závěrů, což samozřejmě není jeho záměrem. Pokusíme se utřídit filosoficky relevantní Englišova díla a upozornit tak i na zajímavý autorský přístup Karla Engliša ke způsobu interpretace a akceptace jeho teleologické myšlenky.

² Vysvětleme si především, co rozumíme (společně s Karlem Englišem) noetikou. Noetika je jednou ze základních filosofických disciplín, zabývající se původem, předmětem, povahou, rozsahem a výsledkem poznání. Toto obecné vymezení rozšiřuje Engliš o následující: „Každá věda musí býti noeticky fundována. Nemá-li věda noetických základů, je si nejasná a nejistá v základních pojmech, spojuje poznatky různorodé, používá nesprávných metod a jejím výsledkům schází jistota. Noetická očista vědy jest pro ni osvobozením.“ In ENGLIŠ, Karel. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*, s. 25 – 26

³ Je nutné upozornit na fakt, že se zaměřujeme pouze na některé česky psané publikace. Jednak nejsou některé Englišovy práce dostupné a jednak vydal Engliš mnoho prací v německém jazyce. I když mají (v překladu) stejný název, liší se někdy rozsahem. Případně se liší názvem, ale nikoliv rozsahem. Ladislav A. Fürst uvádí všechny námi zmiňované práce mezi logickými spisy Karla Engliša (vedle spisů týkajících se teorie poznání a teorie hospodářství a spisů z oblasti praktické ekonomie). Tento seznam děl nalezneme in ENGLIŠ Karel. *Die Lehre von der Denkkordnung*. Wien : Rudolf M. Rohrer Verlag, 1961

⁴ Konkrétně tomuto článku se budeme v následujícím textu podrobněji věnovat.

nebo práci *O poznávání a hodnocení*⁶. Všechny tyto práce mají společný polemický a kritický ráz. Engliš v nich reaguje na kritiku či výtky odborníků jeho doby, kterými hodnotili jeho myšlenky. Tento rys je v Englišově díle pozoruhodný a pomineme-li fakt, že se nejspíš jednalo i o rys povahový, stojí způsob, jakým se vyrovnával s kritickým přijetím svého díla, za povšimnutí. Abychom tento příspěvek využili také k bližšímu představení Englišových filosoficky významných myšlenek, zvolili jsme jako nosné dílo *Malou logiku*. Tato kniha představuje vyvrcholení jeho zájmu o noetické rysy lidského myšlení. Rukopis byl původně čtyřsvazkový a měl být vydán pod názvem *Velká logika*. Vydán byl však pouze výtah z tohoto díla, *Malá logika* (1947, 511 stran). František Vencovský uvádí, že čtyři svazky *Velké logiky* byly v roce 1948 připraveny k tisku, ale zásahem Státní bezpečnosti byla již hotová sazba po únoru 1948 zničena.⁷ Rozbor jejího úvodu nám poslouží jako zřetelné a jasné představení Englišovy teorie.

Stále se pohybujeme v mantinelech poznání, způsobů poznání, správnosti poznání, potažmo správnosti usuzování. *Malá Logika* má celkem čtyři oddíly a dva exkursy. První oddíl, který pojednává o myšlenkovém řádu, dává výborný přehled o důslednosti, s jakou Engliš precizuje svoji teorii. Další oddíly pojednávají o soudech, a o soustavě soudů. Exkursy se zabývají zásadou hospodárnosti, a teorií hodnoty a hodnocení. V úvodu definuje základní pojmy, na nichž se chystá vystavět svoji teorii. Každý oddíl je zakončen přehledným a srozumitelným závěrem. Tam, kde je to nutné, zopakuje závěry oddílů předešlých. V samém počátku rozlišuje termíny „pojmem“ a „představa“, které odkazují na dva předměty poznání. Řeč je soustava pojmů, a pojmy tvoří myšlenkový řád, kterým zachycujeme skutečnost. A máme tak dvojí předmět poznání – myšlenkový řád a skutečnost. K poznání skutečnosti potřebujeme myšlenkový řád, ovšem k poznání myšlenkového řádu již skutečnost nepotřebujeme. Poznávání myšlenkového řádu je uvědomování si obsahu pojmů v tomto řádu a vztahů mezi nimi. Poznáváním obecného myšlenkového řádu se zabývá LOGIKA. Prostřednictvím tohoto „před-porozumění“ přistupujeme k vnější skutečnosti. Mějme však stále na paměti, že jaká je skutečnost o sobě nevíme a „nemůžeme vědět, víme jen, jak se nám jeví „sklem“ našeho myšlenkového řádu.“⁸ Poznání myšlenkového řádu i skutečnosti přináší dva druhy poznatků – logické poznatky (správné) a empirické (pravdivé). „Myšlenkový řád se stává způsobem, sklem, formou,

⁵ ENGLIŠ K. Horror finalitatis. (Poznámky k Logice Josefa Tvrdeho) Zvláštní otisk z *České mysli* č. 3 – 4, ročník XXXIV, Praha 1938; Engliš v těchto poznámkách říká, že se Tvrdý postavil proti jeho snahám o vybudování filosofické teleologie.

⁶ ENGLIŠ K. *O poznávání a hodnocení*. Bratislava: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947

⁷ In VENCOVSKÝ František. *Karel Engliš*. Brno : Nadace Universitas Masarykiana, 1994

⁸ In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 30 Nesmazatelný vliv Kantův, který definoval nepoznatelnou věc o sobě. Engliš tento vliv nepopírá, několikrát také Kanta cituje, ale svoji pozici by takto nedefinoval. Když potom probíhá polemika s Krejčím a Kozákem, oba mu vyčítají, že je nekonzistentním novokantovcem.

kteřou zpracujeme myšlenkově skutečnost, obsah empirického poznávání, obsah oné formy, kterou ji myšlenkově zpracováváme. V tom smyslu můžeme říci, že myšlenkový řád je formou pro zpracování obsahu zkušenostního, a poznávání myšlenkového řádu, že jest poznávání formální. Logika (mathematika), která poznává myšlenkový řád, jest podle toho vědou formální.“⁹ Na tomto základním rozlišení formuluje Karel Engliš trojí uchopení skutečnosti (pomocí tří různých myšlenkových řádů):

a) ONTOLOGIE

Je charakterisována tak, že člověk se na vše dívá jako na prostě existentní. Existence prý ale není v dějích, předmětech, atd., nýbrž v našem způsobu, jak se na ně díváme. Existence je formou našeho myšlení. *„Otázka, existuje-li svět bez nás (...) jest otázka pravdivosti soudu: „Svět existuje“. Pravdivost tohoto soudu jest podmíněna stejnými náležitostmi jako pravdivost kteréhokoliv jiného soudu empirického.“¹⁰* Nikdy o skutečnosti nemůžeme mít absolutní jistotu. K tomu, že si myslíme všechno jako prostě existující, patří jako výkladový princip skutečnosti vztah příčinnosti – kausalita. Tyto pojmy a vztahy tvoří svého druhu poznávací soustavu, tento řád nedává skutečností žádné hodnoty.

b) TELEOLOGIE

Na skutečnost můžeme také pohlížet z hlediska toho, co člověk chce nebo nechce. Díváme-li se na všechno jako na chtěné nebo nechtěné (někým), ukáže se užitečnost-škodlivost, krása-ošklivost, dobro-zlo. Tím vzniká odlišný způsob pozorování a svět se takto polarisuje. To, co je chtěno, stává se postulátem.

I tento poznávací řád nutně vyžaduje subjekt, protože je to právě subjekt, který chce A, protože chce B. Jednání je totiž esenciálně účelový pojem. Člověk něco chce a za tím účelem jedná.

c) NORMOLOGIE

Zde je skutečnost vnímána jako něco, co má (pro někoho) být. Zároveň zde Engliš jaksi předjímá a doplňuje, že je to pohled poslušnostního subjektu. Ten se dívá na cizí vůli a cizí účelovost (avšak přijímá je buď z vlastní vůle nebo jako vnucenou normu „zvnějšku“), a té se podrobuje a jí jest poslušen.¹¹

⁹ In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 31 – 32

¹⁰ In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 40

¹¹ Poněkud odlišně přistupuje významný teoretik práva a Englišův přítel František Weyr. Předně považuje úsudek existence za naprosto přirozený a vyplývající z formy kausálního nazírání. Skutečnost neproblematizuje. *„Uvažujeme-li, jaké nejširší třídění s naznačeného formálního hlediska jeví se*

Každý způsob empirického pozorování má tedy své kvality, které se od sebe zásadně liší svou skladbou. Na tento zásadní rozdíl kvalit navazuje různá skladba pojmů hodnoty. V ontologickém řádu se jedná dle Engliše skutečně o kvality v jejich „triviálním“ významu – tj. tvrdost, cukernatost apod. Hodnoty v řádu teleologickém reprezentuje např. hospodářský význam předmětu. Hodnoty normologické spojuje se stupněm trestnosti, mravnosti, apod.

A v této souvislosti Karel Engliš zdůrazňuje, že hledání hodnot o sobě (absolutních nebo podobných) bez zřetele k účelu, který někdo sleduje, je nemožné. „*Není absolutních hodnot, není absolutního dobra (jako není nepoznané pravdy)*.“¹²

Z úvodní pasáže *Malé logiky* jasně vyplývá, že Karel Engliš jako jedinou přínosnou a smysluplnou formu posuzování skutečnosti připouští teleologickou formu myšlení. A tomuto podřizuje následující výklad i příklady, jimiž svá tvrzení dokládá. Nepostradatelnost teleologické formy myšlení dokládá znovu v závěru prvního oddílu (Podstata logiky. Věda o myšlenkovém řádu.). Rozlišuje myšlení ve smyslu psychického děje a myšlení ve smyslu logickém jako myšlený/zamýšlený obsah. „*Pravíme-li však, že myšlení je pořádání myšlenkových obsahů, pak jest tím řečeno, že myšlení je účelová aktivita a musí míti svůj účel: to, co chceme dosáhnouti tímto pořádáním myšlenkových obsahů.*“¹³ A dodává, že pořádání myšlenkových obsahů se děje za trojím účelem:

- a) poznání (děje se soudem, např. $3+4=7$)
- b) projev vůle (stanovení normy, nejedná se o soud)
- c) kladení otázky (co mám dělat?, opět se nejedná o soud)

Tyto tři odlišné pořádací procesy mají stejné vyjádření – dějí se ve větách, které z gramatického hlediska rozlišujeme na oznamovací, rozkazovací a tázací. Teleologie je i zde imanentní metodou – účel pořádku (řádu) je pořádajícím principem. „*Myšlení je pořádková aktivita, která má určitý poznávací cíl, z něhož tedy plynou určitá pravidla pořádková, co a jak pořádati, aby se dosáhlo poznávacího cíle.*“¹⁴ Již výše byla zdůrazněna difference mezi skutečností a myšlenkovým řádem. Nezapomínejme na ni, protože úvahy o myšlenkovém řádu (a s ním spojené poznání) nejsou úvahami o skutečných, rozumějme empirických, vztazích. O vzájemných poměrech obou říká Engliš

býti možným, podává se nám prastarý a lidskému intelektu vrozený dualism mezi světem, jaký jest (dle kausálního zákona) a světem, jaký má býti (dle určitých norem).“ A dále: „*Zkoumáme-li nyní noetické předpoklady nazírání druhého (tj. na svět, jaký má býti), shledáváme, co se týče jeho předpokladu, základní formální paralelitu: i toto nazírání má nutný předpoklad, bez něhož je nemyslitelné, a který immanentní methodou tohoto nazírání nelze vysvětliti. Tímto předpokladem jest existence normy v nejširším smyslu tohoto slova.(...)*“. In WEYR František. *Základy filosofie právní*. Brno : Píša, 1920, s.15 a 17

¹² In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 54

¹³ In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 63 - 64

¹⁴ In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 65

toto: „Víme dále, že veškeré poznávání je buď poznávání myšlenkového řádu – vztahů v něm – to jest poznávání logické (...), nebo je poznáváním skutečnosti pomocí myšlenkového řádu (jeho pojmů a vztahů); to je poznávání empirické.“¹⁵ Empirické myšlení nevyjadřuje vztah čerpaný z myšlenkového řádu, vyjadřuje empirický vztah, ale nesmí být zároveň v rozporu s myšlenkovým řádem (empirický vztah nesmí být v rozporu s obsahem přiřazených pojmů), tzn. musí být v tzv. negativní shodě. „Logické i empirické poznání musí býti ve shodě s myšlenkovým řádem a nesmí s ním býti v rozporu, ale shoda a rozpor má v obojím případě různý smysl. Logické poznávání musí býti v pozitivní shodě s myšlenkovým řádem a jest v rozporu s ním, není-li v pozitivní shodě; empirické poznávání jest ve shodě, není-li v rozporu s myšlenkovým řádem, jeho shoda jest negativní.“¹⁶ Vztahy myšlenkového řádu jsou z pohledu subjektu, který jimi myslí a jimi se řídí, normami dvojího druhu – logickými normami, které zakládají správnost myšlení a metodickými pravidly, která zakládají účelnost myšlení. Správnost myšlení je shoda s logickými normami, které pro Engliše vyjadřují vztahy myšlenkového řádu jako soustavy pojmů a vztahů. Logiku definuje jako vědu o obecném myšlenkovém řádu a podotýká, že dnešní logika nic o myšlenkovém řádu neví a proto je nedostačující.¹⁷ Tímto završuje úvod své *Malé logiky* – rozlišil skutečnost a myšlenkový řád, pojmenoval trojí možné uchopení skutečnosti a jasně definoval logiku. Pojmy a témata, které uceleně představil v tomto díle, představujícím vrchol jeho noetické teorie, vyjasňoval v průběhu celého svého života. Usiloval o revidování tradiční logiky a noetiky. Další výklad *Malé logiky* není nutný, a můžeme se tak vrátit ke vzniku teleologické koncepce a navázat na úvod našeho příspěvku.

Z chronologického hlediska byla první publikací filosofického rázu *Teleologie jako forma vědeckého poznání*¹⁸. Byla vydána v roce 1930 a Engliš ji zamýšlel jako první díl své teleologické hospodářské teorie. První díl vyšel samostatně prý proto, aby mohl být filosofický základ, který Engliš zbudoval pro hospodářskou teorii, podroben zkoušce nejen ekonomů, ale také filosofů. Tak se také stalo a v návaznosti na dva kritické články významných filosofů tehdejší doby, kteří jeho práci hodnotili, vydal Engliš článek *Ekonomie a filosofie*¹⁹.

¹⁵ In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 67

¹⁶ In ENGLIŠ K. *Malá logika*, s. 68

¹⁷ A tady opět spatřujeme rozpor. Řád, tak jak tohoto pojmu výše užíval, je principiálně spojený s pojmem účelnosti. Tudíž i logiku takto podmiňuje. Ale mnohem přijatelnější zdá se definice logiky jako vědy o formách myšlení, tj. jako vědy formální (viz. Josef Tvrdý). I když se tomu Engliš snaží vyhnout (rozlišením metodických a logických norem myšlení) jeví se „jeho“ logika jako normativní věda, která nemůže plnit roli všeobecné propedeutiky myšlení. Engliš se ani nijak netajil tím, že odmítá tradiční chápání logiky. Více zmíníme v další části příspěvku v souvislosti se sporem Engliša a Tvrdého.

¹⁸ In ENGLIŠ K. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*. Praha: F. Topič, 1930. Dále uváděno jako ENGLIŠ K. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*.

¹⁹ ENGLIŠ Karel. *Ekonomie a filosofie*. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1931

V předmluvě k samotné *Teleologii* říká toto: „Založení teleologie jako způsobu nazírání jest problém filosofický. Filosofické jsou noetické základy každé vědy; jsou pro vědu nepostradatelné, jak se ukáže plně ve třetí kritické části. Tato první část není hospodářské, nýbrž filosofické povahy a může nalézt zájem i mimo ony kruhy, které sledují hospodářské děje. Odhodlal jsem se proto vydati tento první svazek také samostatně.“²⁰ Když si uvědomíme, jak zásadní je vyjasnění noetiky pro každou vědu, a jak určující je způsob pozorování (v rámci procesu poznávání) pro charakter vědy, pochopíme význam konstrukce teleologického způsobu pozorování. V rozlišování základních způsobů pozorování (skutečnosti) hraje roli požadavek po jejich logické správnosti. Ten totiž souvisí s pojmy *kausalita*, *teleologie* a *normativnost*. Předmětem věd (obecně) je to, co lze pozorovat logicky správným způsobem. Tato logická správnost vychází již z Kantova rozlišení světa, jaký je, a světa, jaký má být. Je nepopíratelné, že způsoby pozorování těchto dvou světů jsou (a musí být) odlišné. V souvislosti s tímto protikladem se etablovala celá právní normativní teorie, které nepostačuje pozorování (a pořádání vypořádaných obsahů) existentního světa, když vlastně „pracuje“ se světem neexistujícím, ideálním. Každé „má být“ nemusí nutně v existentním světě naleznout svoje „je“. Norma je tedy vše, co má být, v protivě k tomu, co jsme (myšlenkovou operací pozorování a racionalizace smyslových vjemů) přijali za existentní. Je nasnadě, že způsob pozorování skutečnosti, která je, je způsob nazírání kausální. Přistupujeme ke skutečnosti s metodou známou z přírodních věd, s metodou, kterou si každý z nás brzy a jednoduše osvojil, a automaticky ji aplikujeme na každé pozorování. Ale všechny skutečnosti nelze posuzovat jen ve vztahu příčina – následek. Existují totiž „proč“, na která neodpovídáme „protože“, ale na která odpovídáme „aby“. „Proč má býti péče o děti? Logika nám praví, že jest možna odpověď ve dvou směrech. Jedna logicky možná odpověď zní: „Aby byla příští generace dobrá“; druhá, logicky stejně oprávněná odpověď, zní: „Protože to je přikázáno“. Kořen racionality rozuzluje nám Kantovo „má býti“ ve dva různé způsoby pozorování. Druhý způsob poznáváme jako normativní, který si představuje své myšlenkové obsahy jako povinnost. Jaké je však první nenormativní „má býti“? Jeví se nám jako onen způsob pozorování, ve kterém se na otázku: Proč? odpovídá „aby“, tedy účelem.“²¹ Tato finalita nenese znamení prvotní příčiny, takovou ambici Karel Engliš neměl (teleologické i normativní pozorování se týká v Englišově případě vždy obsahu, nikoliv původu). Je to finalita, která se projevuje ve způsobu nazírání, ve kterém si myšlenkové obsahy představujeme jako chtěné, a pořádáme je jako prostředky a účely. Tento způsob nazírání je odlišný od přírodovědného způsobu nazírání, je to teleologický způsob nazírání.

Hovořili jsme o článku *Ekonomie a filosofie*, který byl reakcí na (kritické) přijetí Englišovi *Teleologie* některými filosofy. Konkrétně se jednalo o Jana Blahoslava

²⁰ In ENGLIŠ K. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*, s. 14

²¹ In ENGLIŠ K. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*, s. 25 - 26

Kozáka²² a Františka Krejčího²³. Pro bližší představení názorů těchto filosofů bohužel nenalezneme prostor, nehledě k tomu, že by nás představení jejich filosofií mohlo zavést do zcela jiných končin. Engliš je v době vydání *Teleologie*, a následně vzniku kritik, ministrem financí, oba pánové jsou etablovanými filosofi na pražské universitě. Krejčí zemře o tři roky později, Kozák působil na FF UK po válce díky loajalitě vůči komunistickému režimu až do roku 1958. Obě kritiky jsou velmi zdvořilé a uznávají Englišovy zásluhy v oblasti národohospodářství. Jádrem „sporu“ tkví v terminologických a následně obsahových neshodách. Kozák o Englišově teleologické teorii prohlašuje, že to není teorie kompaktní a dokládá, že autor nezastává jednoznačné postoje. Říká, že důsledné dodržování teleologického způsobu poznávání vede k úplnému subjektivismu.²⁴ Krejčí zase pochybuje o vědeckosti teleologické metody. *Teleologie* dle Krejčího nesplňuje vědecký požadavek pravdivosti myšlení (tomu může odpovídat pouze soustava vědy v kausálním uspořádání, protože jiným způsobem nemůžeme k pravdivým myšlenkám dospět; jak dokazuje elementární logika naukou o dokazování).²⁵ Na obě kritiky Engliš důsledně a obsažně odpovídá, a má za to, že jednu výtku za druhou vyvrací a uvádí své myšlenky a záměry na pravou míru. Ponecháváme na případném čtenáři, zda bude považovat kritiky za vyvrácené či nikoliv. Jaký byl skutečný vztah mezi všemi jmenovanými těžko soudit. Je však zajímavé, že např. J. B. Kozák ve své přednášce týkající se reformy vyučování filosofie na universitě (1933) hovoří o významných národohospodářích a Engliše mezi nimi nejmenuje.²⁶

Nejpregnantněji je jeho postoj ke kritikům a umanutost, kterou bránil svoji (dle vlastního přesvědčení) bezrozpornou teorii, patrna v „článku“ *Konec diskuse* (1931). Jedná se o „polemiku“ s profesorem Janem Loevensteinem²⁷. Loevenstein publikoval ve (Weyrově) časopise *„Časopis pro právní a státní vědu“* článek *„Teleologické a národohospodářské pojmy“* a dopouští se dle Englišových slov opětovně přejímání Englišových pojmů a celé jeho teleologické konstrukce, avšak vykládá ji odlišně a „osobuje“ si zásluhy, které mu nenáleží. Na to, abychom tuto skutečnost posoudili a rozsoudili, nejsme dost kompetentní. Nicméně signifikantní je, že Engliš na bezmála 30ti stranách rozebírá slovo po slovu, větu po větě, Loevensteinův text a dokazuje, že

²² Jan Blahoslav Kozák (1888 – 1974) český filosof a teolog. Žák a obdivovatel Masarykův. Ve své filosofii zdůrazňoval nepodmíněnou, avšak bezpodmínečnou platnost mravních hodnot. Více např. na www.phil.muni.cz/fil/scf

²³ František Krejčí (1858 – 1934) český filosof a psycholog. Zástupce empirické psychologie (odmítá pojem duše), pozitivistický přístup ve filosofii, etika budovaná na evolučních základech, kdy mravní je dedukováno z pudu sebezáchovy a předpokládá vývoj od egoismu k ideálu humanitnímu. Více např. na www.phil.muni.cz/fil/scf

²⁴ In *Ekonomie a filosofie*, s. 51

²⁵ In *Ekonomie a filosofie*, s. 55

²⁶ In KOZÁK, DRATVOVÁ, FISCHER. *Filosofie a školy*. Praha: Čin, 1933, s. 19

²⁷ Jan Loevenstein byl významným národohospodářem první republiky, přednášel finanční vědy na České technice a na Masarykově universitě v Brně. Byl bratrem Karla Loevensteina, dalšího významného národohospodáře, právníka a průmyslníka.

jeho postoje jsou odlišné a Loevensteinovy závěry chybné a zavádějící. A následujícím odstavcem celá polemika končí: „Nepotřebuji nikomu brát jeho objevů, to také před historií vědeckou není možné, ale aby někdo vzal můj pojem, jak je to do očí bijící např. v případě pojmu formálního výnosu, prohlásil jej za svůj objev a ještě k tomu řekl, že já jsem si jej od něho osvojil, to je ve vědě přece jen trochu neobvyklé. To je možné pouze v diskusi o primáty a ne v diskusi o vědeckou pravdu. Proto diskusi končím.

Karel Engliš.²⁸

Uraženost a pohoršení je z řádků patrné do dnešních dní. Jakoby se Engliš snažil vymanit z nějaké špatné společnosti, do které se nikoliv vlastní vinou dostal. „Odpověděl jsem Danckaertovi, že v posledním článku L.(oevenstein) není vůbec citován a v prvním, že cituji jedině, jak on formuloval subjektivní hodnotu rakouské školy, z čehož přece neplyne, že jsem jeho pokračovatelem, když se už tenkrát v onom článku stavím proti celé rakouské škole, jejíž jednu věc pouze L. jinak formuloval, ale jinak v ní úplně tkvěl.“²⁹ Samotný obsah diskuse však naznačuje, že Engliš důsledně lpěl na přesném a důsledném používání termínů a definic. Považoval teleologii v Loevensteinově podání za nesprávně vystavěnou. Tato „přesnost“ ve vyjadřování a v díle obecně je brilantně shrnuta ve zřejmě největším a nejucelenějším díle, jež si může nárokovat přídomek filosofické, v již představené knize *Malá logika*.

Odpověď na otázku, kterou jsme formulovali v úvodu, tzn. zda lze Karla Engliša považovat za filosofa, je očividně kladná. Jen samotný výčet několika děl, která byla v tomto příspěvku zmíněna, to dokazuje. Především to dokládá preciznost, s jakou se věnuje své noetické teorii (a jednotlivé jeho práce, které zde zmiňujeme, jsou vlastně pouze komentáři a reakcemi na původní *Teleologii*). Zřejmě ta odpověď ani není překvapivá.³⁰ Pozoruhodná však je urputnost, s jakou Engliš střežil myšlenku teleologie. Jak jsme viděli výše, vytýkal svým současníkům, že nesprávně chápou význam výrazu teleologie. V *Horror Finalitatis* uvádí: „To je ovšem naprosto nesprávné (jak jsem vyložil v „Teleologii jako formě vědeckého poznání“), ale, jak se zdá (podle vývodů Tordého), úplně marně.“³¹

Tento příspěvek snad nevzniká marně a byl vytvořen v duchu Englišova požadavku „Pořádek v hlavě, je pořádek a síla v díle.“ Kdybychom prohlásili jeho obsah za naprosto vyčerpávající uspořádání filosoficky relevantních děl Karla Engliša, mýlili bychom se. Vzhledem k tomu, že Karel Engliš publikoval své názory mimo jiné i jako články v Lidových novinách, a vyjadřoval se v nich k aktuálním

²⁸ ENGLIŠ K. *Konec diskuse*. Zvláštní otisk z „Národohospodářského obzoru“, 1931, Ročník XXXVI. Číslo 1. a 2.

²⁹ ENGLIŠ K. *Konec diskuse*. Zvláštní otisk z „Národohospodářského obzoru“, 1931, Ročník XXXVI. Číslo 1. a 2, s. 31

³⁰ Neméně zajímavé, z hlediska psychologického, jsou rozpaky, s kterými Engliš přídomek „filosof“ odmítá a rozhořčení, které pociťuje, pokud někdo toto spojení ironizuje. (In *Ekonomie a filosofie*, např. s. 6 a 15)

³¹ In ENGLIŠ Karel. *Horror finalitatis*, s. 152 - 153

společenským problémům³², mají i takto publikované názory filosofickou relevanci a mohly by si zde dostat nárokovat svůj prostor. Nezvykle aktuální je například jeho příspěvek k otázce sladění kariéry a rodiny zaměstnaných žen. Englišovo řešení je neautoritativní, leč velmi nekompromisní.³³

Dovolíme si v závěru příspěvku paralelu se závěrem *Teleologie*. Engliš říká, že soustava lidských účelů je otázkou vhodnosti, nikoliv správnosti³⁴. Bylo-li účelem tohoto článku představení části děl Karla Engliše, pak nechť je posuzován právě hlediskem vhodnosti.

³² Srovnej např. ENGLIŠ Karel. O nouzi a nadbytku. Praha: Fr. Borový, 1936 nebo ENGLIŠ Karel. *Otázky a názory*. 100 článků z Lidových Novin. Praha: Fr. Borový, 1926

³³ Pro zájemce ENGLIŠ Karel. Celibát úřednic. Praha: Fr. Borový, 1936 in ENGLIŠ Karel. *Otázky a názory*. 100 článků z Lidových Novin. Praha: Fr. Borový, 1926

³⁴ ENGLIŠ K. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*, s. 153

Bibliografie

- ENGLIŠ, Karel. *Ekonomie a filosofie*. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1931
- ENGLIŠ, Karel. *Horror finalitatis*. (Poznámky k Logice Josefa Tvrdého.) Zvláštní otisk z *České mysli* č. 3 – 4, ročník XXXIV, Praha 1938
- ENGLIŠ, Karel. *Konec diskuse*. Zvláštní otisk z „*Národohospodářského obzoru*“, 1931, Ročník XXXVI. Číslo 1. a 2.
- ENGLIŠ, Karel. *Malá logika. Věda o myšlenkovém řádu*. Praha: Melantrich, 1947
- ENGLIŠ, Karel. *O poznávání a hodnocení*. Bratislava: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947
- ENGLIŠ, Karel. *Otázky a názory*. 100 článků z Lidových Novin. Praha: Fr. Borový, 1926
- ENGLIŠ, Karel. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*. 1. vydání. Praha: F. Topič, 1930
- ENGLIŠ, Karel. *Věčné ideály lidstva*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1992, ISBN: 80-7021-113-X
- HUDÍK, Marek. Poznámka k Englišovu teleologickému pojetí ekonomie. Práce vypracována v rámci projektu FRVŠ 2424/2008 „*Inovace výuky předmětu Metodologie ekonomie*“. Dostupný z WWW: <http://nb.vse.cz/~hudikm/HudikEnglis.pdf>.
- KOZÁK; DRATVOVÁ; FISCHER. *Filosofie a školy*. Praha: Čin, 1933
- VANĚK, Jiří. Metodologický odkaz Karla Engliše jako český příspěvek k rozvoji liberalismu. *E-LOGOS*, 2001. Dostupný z WWW: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/Vanek3-01.htm>. ISSN 1211-0442.
- VAVERKA, Tomáš. Brněnská ekonomická škola a mezní užitek. *E-LOGOS*, 2010. Dostupný z WWW: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/student/vaverka10.pdf>. ISSN 1211-0442.
- VENCOVSKÝ, František. Z vědeckého odkazu Karla Engliše – k 120. výročí narození. *Finance a úvěr*. 2000, Ročník 50, 2000, číslo 7 – 8, s. 430 – 444
- VENCOVSKÝ, František. *Karel Engliš*. 1. vydání. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1994, ISBN: 80-7028-006-9

WEYR, František. *Základy filosofie právní*. Brno : Píša, 1920

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

Ročník/Year: 2012 (vychází průběžně/ published continuously)

Místo vydání/Place of edition: Praha

ISSN 1211-0442

Vydává/Publisher:

Vysoká škola ekonomická v Praze / University of Economics, Prague

nám. W. Churchilla 4

Czech Republic

130 67 Praha 3

IČ: 61384399

Web: <http://e-logos.vse.cz>

Redakce a technické informace/Editorial staff and technical information:

Miroslav Vacura

vacuram@vse.cz

Redakční rada/Board of editors:

Ladislav Benyovszky (FHS UK Praha, Czech Republic)

Ivan Blecha (FF UP Olomouc, Czech Republic)

Martin Hemelík (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Angelo Marocco (Pontifical Athenaeum Regina Apostolorum, Rome, Italy)

Jozef Kelemen (FPF SU Opava, Czech Republic)

Daniel Kroupa (ZU Plzeň, Czech Republic)

Vladimír Kvasnička (FIIT STU Bratislava, Slovak Republic)

Jaroslav Novotný (FHS UK Praha, Czech Republic)

Jakub Novotný (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Ján Pavlík (editor-in-chief) (VŠE Praha, Czech Republic)

Karel Pstružina (VŠE Praha, Czech Republic)

Miroslav Vacura (executive editor) (VŠE Praha, Czech Republic)